

Ny, helhetlig verdensarvpolitikk

Høringsuttalelse fra Rørosmuseet

Innledning

Rørosmuseet ønsker å berømme det initiativ som Miljøverndepartementet har tatt for å utarbeide et forslag til en sammenhengende politikk på området. Det er gjort et grundig arbeid, og det er gjennomført en åpen prosess med bred invitasjon til deltakelse i involveringsmøter.

Det framlagte dokumentet er grundig og tar opp vesentlige problemstillinger. Gjennom dokumentet synliggjør departementet ambisjoner når det gjelder helhet og sammenheng i vern og forvaltning.

Rørosmuseet er en stiftelse med formål å arbeide for natur- og kulturhistorien og museumsaktivitetene i Røros-distriktet. Museet søker å fortolke sammenhenger mellom industri, menneske og natur, og er tillagt et særlig ansvar for kunnskapsproduksjon og informasjon om bergverkshistorie, bygningsvern, samisk historie, naturhistorie og verdensarven. Museet drifter bl.a. besøksenhetene Femundsmarka nasjonalparksenter, Bygningsvernsenteret og Olavsgruva og Smelthytta museumsenheter.

Rørosmuseet har over 30 år med erfaring fra arbeid med verdensarv. Arbeidet spenner fra dokumentasjon, fortolking og kunnskapsproduksjon, via eiendomsforvaltning, vern, istandsetting og vedlikehold av kulturminner og kulturlandskap, til samarbeid med frivillige lag og foreninger, skole og formidling. Rørosmuseet drifter bl.a. nettstedet Røros verdensarv, og har nå under oppbygging, i samarbeid med flere regionale aktører, og Kultur-IT en kunnskapsdatabase for verdensarven Røros bergstad og Circumferensen.

Rørosmuseets merknader til de enkelte punkter i høringsdokumentet er:

4.2 Organisering, aktører og samarbeid

Dokumentet har gode tilråinger for å få drøftet saker mellom flere departement. Det er også svært positivt at det legges opp til faste møter mellom verdensarvområdene og statlige myndigheter.

Dokumentet har også flere positive tilråinger for det enkelte verdensarvområde, men er noe mangelfull når det gjelder en helhetlighet på stedlig nivå.

Rørosmuseet slutter seg til Miljøverndepartementets tilråinger under pkt. 4.2, men ønsker i tillegg å ta opp følgende forhold:

Behov for sterkere samarbeid mellom Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning på det enkelte verdensarvsted.

Utvidelsen av verdensarvområdet ved Røros inkluderer store områder og kulturlandskap. Sammenhengen mellom natur- og kultur er understreket i OUVen for Røros bergstad og Circumferensen. Området omfatter flere nasjonalparker og landskapsvernområder.

Rørosmuseet er både et natur- og kulturhistorisk museum og samarbeider nært både med Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning. Vi savner imidlertid en tettere integrering mellom de to direktoratene når det gjelder arbeid med verdensarven på det enkelte sted. Den rådende ansvars- og arbeidsdeling mellom direktoratene i forhold til verdensarvstedene er ikke tilfredsstillende.

Verdensarven Røros bergstad og Circumferensen omfatter etter utvidelsen store arealer, i likhet med verdensarvområdene Vestnorsk fjordlandskap og Vegaøyen. Skal man lykkes med å få til en bedre sammenheng mellom natur og kultur er det nødvendig med et lang sterkere fellesskap mellom de to direktoratene.

- *Det er ønskelig at dokumentets punkt 4.2 fremmer forslag om et sterkere samarbeid mellom Riksantikvaren og Direktoratet for Naturforvaltning på alle verdensarvsteder som omfattes av landskapsarealer, kulturminner og som også berøres av naturmangfoldsloven.*

Behovet for aktøranalyser og analyse av konsekvenser på grunn av endring i rammebetingelser.

En innskriving på verdensarvlisten endrer rammebetingelsene i verdensarvområdet og dets nærmeste omgivelser. For enkelte kan det medføre begrensninger og redusert råderett over ressurser, mens det for andre kan åpne seg nye muligheter. For noen fører en innskriving til at nye konfliktlinjer oppstår, mens andre ser grunnlag for nye samarbeidskonstellasjoner. Skal verdensarvverdiene sikres og ivaretas, og bærekraftig verdiskaping realiseres, forutsetter det at planer og tiltak iverksettes med utgangspunkt i en forståelse av disse forholdene. En god identifisering av de ulike interessenter eller ”stakeholders”, sammen med en analyse av hvordan innskrivingen endrer vilkårene for de ulike aktørene, bør inngå som en del av framtidige innskrivninger.

God lokal involvering forutsetter åpenhet og debatt basert på langt større kunnskap enn de vi har i dag om hvordan verdensarven påvirker ulike aktørers vilkår.

- *Vi vil anbefale Miljøverndepartementet å iverksette en samfunnsfaglig aktøranalyse for hvert verdensarvområde.*

Stimulering til aktørsamhandling i verdensarvområdene.

Dokumentet fremhever ikke den kraft som ligger i en sterkere samhandling på tvers av fag, institusjoner og organisasjoner innen det enkelte verdensarvområde. Etablering av verdensarvråd er et viktig skritt i lokal organisering, men er i seg selv ikke et tilstrekkelig insitament for å utløse en kraftfull samhandling mellom aktørene på lokalt nivå.

I Rørosregionen har vi gode erfaringer fra EUs interreg-program. Det forutsetter samarbeid mellom to eller flere aktører over landegrensene. Programmet har for eksempel resultert i flere verdifulle prosjekter mellom institusjoner i Røros og Jämtland, og har skapt nye allianser. De

positive erfaringene fra disse samarbeidsprogrammene bør danne grunnlag for en stimulering til samhandling også innen og mellom verdensarvområdene.

- *Vi vil anbefale at det iverksettes forsøk med prosjektfinansiering av prosjekter der minst to selvstendige aktører samarbeider i et verdensarvområde. Prosjektene kan knyttes opp til et verdiskapingsprogram for verdensarvstedene, slik som foreslått under pkt. 4.11.*

De frivillige organisasjonenes rolle

Rørosmuseet ønsker å trekke fram de frivillige organisasjonenes rolle i å ta vare på verdiene og i å skape respekt og forståelse for natur- og kulturarven. I Rørosområdet har en rekke organisasjoner som Røros Museums- og historielag og Olavsgruvas Venner gjort et aktivt arbeid for dette, lenge før Røros ble innskrevet som verdensarv i 1980. Disse organisasjonene har vært aktive i formidling og i å skape forståelse for verdiene. Uten deres vernearbeid og frivillige innsats hadde flere av de kulturminnene som senere ble innskrevet som verdensarv vært tapt.

Senere har organisasjoner som Samisk Kultur- og historielag, Fjeld-Ljoms venner og foreningen Folkemusikkarkivet for Rørosregionen gjort en uvurderlig innsats. Rørosmuseet har gode eksempler på samarbeid mellom organisasjonene, for eksempel deltok seks historielag fra hele regionen, i samarbeid med Rørosmuseet, i gjennomføringen av kulturminnedagen i fjor.

Rørosmuseet er av den oppfatning at også andre frivillige organisasjoner enn de som tradisjonelt står nær opp til verdensarvverdiene bør mobiliseres. Eksempler på dette er turforeninger, idrettslag, ungdomslag eller velforeninger.

En nylig utført undersøkelse viser at nær halvparten av alle frivillige organisasjoner i Norge driver aktivt arbeid med kursvirksomhet og kunnskapsheving.

Dokumentet omtaler også at frivillige organisasjoner er viktige samfunnsaktører, men kommer ikke med konkrete tilråinger når det gjelder å integrere de sterkere i arbeidet med verdensarv. Programmer for verdensarven som støtter opp om de frivillige organisasjonenes arbeid ikke bare være en effektiv måte å spre kunnskap og fremme lokal forståelse, men kanskje være helt avgjørende for å kunne skape et godt lokalt engasjement.

- *Vi vil anbefale at det iverksettes tiltak for en sterkere inkludering av de frivillige organisasjonene i arbeidet med verdensarven, både på nasjonalt og lokalt nivå.*

Styrking av fellesorganisasjonen Norges Verdensarv

Norges Verdensarv har blitt etablert seg som en viktig felles organisasjon for verdensarvstedene i Norge. Organisasjonen har skapt en faglig møteplass og en erfaringsarena for alle som arbeider med verdensarvsspørsmål.

- *Vi ber om at Norges Verdensarv får tildelt ressurser og finansiell støtte slik at organisasjonen får styrket sin kapasitet og kan fortsette som en viktig samarbeidspart.*

4.4 Buffersoner

Buffersoner er i hovedsak tenkt å ha en rolle som hensynssoner, eller områder med begrensninger for å ta hensyn til verdiene i verdensarvområdene. Buffersonen for Røros bergstad og Circumferensen omfatter et stort geografisk område og flere lokalsamfunn.

Vi tror det er uheldig at buffersoner skal omfattes av restriksjoner, uten at det samtidig legges til rette for å utnytte buffersonens muligheter. Skal det oppnås et positivt lokalt engasjement og en interesse i buffersonen, må de stedlige aktørene kunne se muligheter. De fleste positive tiltak som omfatter verdensarvområdet bør derfor også omfatte buffersonen.

- *Vi vil anbefale også buffersonene omfattes av alle tiltak og virkemidler som kan skape nye muligheter og utvikling i et verdensarvområde.*

4.5 Overvåking og rapportering

Verdensarvsentre tilknyttet lokale kompetanseinstitusjoner som museum og nasjonalparksenter, bør sammen med verdensarvkoordinator, kunne ivareta et løpende arbeid med dokumentasjon og monitoring. Slikt arbeid vil styrke lokal kompetanseheving og utgjøre et viktig grunnlag for formidling.

- *Vi vil anbefale at verdensarvsentre som er koblet sammen med lokale kompetanseinstitusjoner får ansvar med monitoring.*

4.6 Sentre for verdensarven

Departementets forslag til sentre for verdensarven er meget godt. Det er viktig at verdensarvsentrene blir tilpasset situasjonen og de utfordringer som råder på det enkelte verdensarvsted.

Det er spesielt gledelig at departementet vektlegger den rollen sentrene skal ha i lokalmiljøet.

Rørosmuseet har i en viss utstrekning søkt å ivareta noen av de oppgavene som naturlig hører hjemme i et verdensarvsenter. Museets ressurser har imidlertid ikke vært tilstrekkelige til å kunne ivareta verdensarvdelen av museets oppgaver på en tilfredsstillende måte.

Vi har under planlegging en modell der informasjon om verdensarven blir en mer aktiv del av vår virksomhet og tilbys på tre av lokalitetene som allerede har publikumsbetjening, dvs. ved Nasjonalsparksenteret, ved Olavsgruva og ved Smelthytta.

Vi mener at verdensarvsentrene bør ha en sentral rolle i dokumentasjon, fortolking og kunnskapsproduksjon. Kunnskapsproduksjon og formidling av kunnskap må integreres i verdensarvsentrenes arbeid. Koordineringen mellom ulike faglige instanser; nasjonalparksentre, museer, biblioteker og arkiver, blir i denne sammenheng en viktig side. Det er meningsløst å bygge opp nye institusjoner på siden av eksisterende, og vi er derfor svært positive til at departementets forslag om å knytte sentrene til eksisterende institusjoner.

For Rørosregionen er det utarbeidet et felles forslag mellom kommune og sentrale aktører for å skape et verdensarvsenter som samlokaliserer flere faginstitusjoner, og der det blir mulig å arbeide med både kunnskapsproduksjon og formidling i et felles miljø.

- *Vi vil anbefale at verdensarvsenterne får en sentral rolle også når det gjelder dokumentasjon, fortolkning og kunnskapsproduksjon og derved danne grunnlag for god formidling.*
- *Vi vil understreke at verdensarvsenterne må få betydning også for de som lever i og med verdensarven.*
- *Drift av verdensarvsentre er en samfunnsoppgave som ikke må komme som en ekstra økonomisk belastning for lokalsamfunnene. Verdensarvsenterne bør i sin helhet være statlig finansiert.*

4.7 Formidling

Det er med stor glede vi registrer at dokumentet har vektlagt formidling i den nye verdensarvpolitikken.

Det er viktig at det utarbeides en formidlingsstrategi ikke bare på nasjonalt nivå, men også for det enkelte verdensarvområde. Dokumentet viser til iverksetting av spesifikke tiltak ved bruk av formidlingsverktøy som utstillinger, brosjyrer, nettsted og skilting. Vi vil nevne at gode helhetlige formidlingsplaner tar utgangspunkt i kunnskapsproduksjon, fortolkning og forståelse av mål og målgrupper. Sammensetningen av de enkelte formidlingsbærere og formidlingsverktøy velges i neste omgang som et resultat av en slik helhetsforståelse.

Det er ikke mulig å formidle mening om den materielle verdensarven uten gjennom den immaterielle. Et objekt, eller et landskap, har kun verdi gjennom kunnskapen om den, dets historie, dets bruk, og gjennom det levde liv på stedet i samtiden.

Det er gledelig at departementet fremhever at kunnskaps- og formidlingsinstitusjoner som museer skal styrkes for å kunne arbeide med formidling av verdensarven.

Dokumenter tilrår at SNO får et helhetlig oppdrag med hensyn på veiledning om natur- og kulturarven i relevante verdensarvområder. Et godt eksempel på fellesløsning mellom DN/SNO og det lokale nivået er det pågående samarbeidet direktoratet har med Rørosmuseet og Femundsmarka Nasjonalparksenter, der museet nå har tre natur- og kulturveiledere ansatt i sesongen.

- *Vi vil anbefale at det først blir utarbeidet en helhetlig formidlingsplan for hvert verdensarvsted, før enkelttiltak i formidling iverksettes. Formidlingsplaner må være tverrfaglige og ta utgangspunkt i kunnskapsproduksjon, fortolkninger og forståelse av målgrupper.*
- *Vi vil anbefale at organisasjonen Norges Verdensarv trekkes inn i planleggingen av den formidlingsstrategien som skal være felles for verdensarvstedene i Norge.*

4.8 Kunnskap og kompetanse

Røros har gjennom 30 år bygd opp en betydelig kompetanse om Røros som verdensarvsted, fra spesialkompetanse i antikvarisk håndverk til erfaring med kulturlandskapsforvaltning. Kompetanseoppbygging i et verdensarvområde tar tid, og må knyttes spesifikt til områdets særegne utfordringer.

Det er helt avgjørende at det satses tungt på videre oppbygging av kapasitet og kompetanse på alle nivåer i regionen selv. Ikke bare for å sette regionen bedre i stand til å ta vare på verdiene, men også som en strategi i en næringsutvikling basert på natur- og kulturarven.

Dokumentets forslag om å bygge kompetanse på verdensarvstedene ved årlige samlinger er langt fra tilstrekkelig i forhold til å kunne bygge opp en god forvaltning.

Miljøverndepartementet understreker kanskje i enda sterkere grad behovet for kapasitetsbygging i verdensarvområdene i sin uttalelse til UNESCO i april i år vedrørende verdensarven og bærekraftig reiseliv:

”However, we would call for a stronger emphasis of the importance of capacity building of all sectors involved. To succeed we believe that it is essential that all relevant stakeholders are capable of handling the possibilities and benefits as well as the challenges related to sustainable tourism at their World Heritage property.”

Skal forvaltningen av verdensarven bli sett på som en positiv ressurs for regionen, og ikke bare et begrensende vern må det fokuseres på tre forhold:

Det må jobbes langsiktig med kunnskapsoppbyggingen om stedet, og legges vekt på kunnskapsproduksjon og dokumentasjon knyttet til verdensarvverdiene.

Det må bygges opp en utviklingskompetanse som er spesifikt rettet mot bærekraftig næringsutvikling innenfor det rammeverket som verdensarven setter.

Kompetanseheving må rettes mot alle grupper av relevante interessenter (”stakeholders”).

Erfaringen fra Røros er at det er de langsiktige satsingene som gir resultater, slik som i det 10-årige programmet for uthusprosjektet. Arbeid med verdensarven må ha et langsiktig perspektiv. Hvis en skal lykkes i et slikt utviklingsarbeid, er kontinuitet og akkumulering av kompetanse vesentlig.

Dersom verdensarvstedene skal utvikle ”beste praksis” må man legge mye større vekt på hvordan kunnskap produseres og hvordan kunnskap integreres i verdikjeden. Utviklingsprosessene må være langsiktige nok til at en kan ha en undersøkende tilnærming, gjennomføre uttesting av alternativer, gjøre metodisk bruk av løpende selvevalueringer, skape debatt, og justere kursen underveis. Denne metoden er krevende og kan vanskelig gjennomføres innen den sedvanlige treårsperioden. Tvert imot øker verdien av en slik metode mye i forhold til varigheten.

Da må utviklingsprosjekter og forskningsarbeider settes inn i en kontekst, og regionen må ha sterke aktører som er i stand til både å koordinere prosessene og å nyttiggjøre seg resultatene.

Arbeidet med å bygge opp den institusjonelle hukommelsen både innenfor og mellom regionens organer må videreføres, slik som i museet og næringsorganisasjoner, kommuner og i kommunale institusjoner som skole og bibliotek.

I nominasjonsdokumentet for Røros bergstad og Circumferensen til UNESCO fra 2009 heter det:

”The needs and opportunities for research within World Heritage Røros Mining Town and the Circumference are considerable.”

Vi vil foreslå at det etableres tverrfaglige følgeforskningsprogram som kan følge utviklingen av verdensarvstedene over lang tid, med problemstillinger ut over en forvaltningsmessig overvåking.

Vi ønsker også å påpeke at i Stortingsmelding nr 49, (2008-2009) Framtidas museum, blir museene tillagt en større rolle innenfor forskningsområdet. Vi mener det er naturlig at museene her blir tillagt en vesentlig rolle, i samarbeid med øvrige forskningsinstitusjoner.

Det nordiske verdensarvnettverket har i den senere tid hatt et særlig søkelys på spørsmål knyttet til kompetanse og kapasitetsbygging, og har drøftet behovet for et sterkere nordisk arbeid på området. Nettverket arbeider nå ut en prosjektbeskrivelse for et nordisk program som spenner fra systematisk erfaringsutveksling til et en felles nordisk universitets- eller høyskoleutdanning. Det vises for øvrig til Visbyerklæringen fra det nordiske nettverksmøte i 2010.

- *Vi anbefaler at man gjør bruk av de gode metodeerfaringene fra uthusprosjektet og bygningsvernsenteret på Røros, ved å etablere langsiktige utviklingsprogrammer på verdensarvstedene innen prioriterte områder (forvaltning, istandsetting, dokumentasjon, formidling, næringsutvikling). Det innebærer at den nye verdensarvpolitikken iverksetter langsiktige finansieringsordninger som muliggjør en kunnskapsproduksjon som er av en undersøkende og erfaringsbasert karakter, slik at stadig ny kunnskap kan integreres inn i verdikjeden.*
- *Vi anbefaler at Miljøverndepartementet gjennomfører en utredning om behovet for kurstilbud rettet mot de ulike aktørgrupperingene på verdensarvstedene.*
- *Vi foreslår at det etableres tverrfaglige følgeforskningsprogram som kan følge utviklingen av verdensarvstedene over lang tid, med problemstillinger ut over en forvaltningsmessig overvåking.*
- *Vi vil anbefale at Miljøverndepartementet tar initiativ til at det blir igangsatt ordninger for systematisk erfaringsutveksling mellom verdensarvstedene i Norden.*
- *Vi foreslår at det søkes å få etablert et nordisk universitets- eller høyskolestudium i verdensarvforvaltning.*

4.9 Skole og utdanning

Høringsdokumentet trekker fram skolene som særlig viktige målgrupper i arbeidet med verdensarv. Framtidige generasjoner er uten tvil sentrale aktører i dette arbeidet. En må samtidig se et verdensarvområde i et bredere perspektiv. Det er like viktig at alle næringer og beboere i, og ved lokalsamfunnet har en forståelse.

Rørosmuseet har i flere år samarbeidet med Røros skole om prosjektet Husadopsjon Røros. Prosjektet har gitt mange gode og nyttige erfaringer. Kun langsiktig, kontinuerlig arbeid vil gi gode resultater i denne sammenhengen. Elevene påvirkes dessuten av foreldre og andre i omgivelsene og det blir derfor en svært viktig oppgave å gi samfunnet utenfor skolegården en positiv og kunnskapsbasert forståelse av verdensarven.

Vår erfaring med skoleprosjektene er at de beste resultatene kommer ved tverrfaglig samarbeid, hvor museet som kunnskapsinstitusjon og skolen som pedagogisk institusjon jobber sammen.

- *Vi ber om at det vellykkede Husadopsjonsprosjektet, et samarbeid mellom skole og museum kan sikres en langsiktig finansiering, og at metode og erfaringer fra Røros tilbys til de andre verdensarvstedene.*
- *Vi ber om at UNESCO-leiren for ungdom sikres finansiering.*

4.10 Internasjonalt arbeid

Vi gjør oppmerksom på den omfattende erfaring de sju verdensarvområdene i Norge allerede har med internasjonalt samarbeid, slik det framkom i Norges Verdensarvs undersøkelse i 2011.

Det er imidlertid flere eksempler på at norske partnere har fått et unødig komplisert forhold til andre partnere i internasjonale prosjekter, fordi prosjektfinansieringen i sin helhet er tildelt en partner med et annet kostnadsnivå enn det norske. Det må derfor avsettes egne midler til finansiering av den norske deltakelsen i internasjonale samarbeidsprosjekter.

Erfaringsutveskling mellom verdensarvsteder bør også stimuleres ved etablering av stipendordninger til gjesteopphold for fagpersoner.

- *Vi vil anbefale at det øremerkes egne midler til norske partners deltakelse i internasjonale samarbeidsprosjekter.*
- *Vi vil anbefale at det etableres stipend- og reisestøtte til utvekslings-programmer mellom verdensarvsteder.*

4.11 Verdiskaping

Det bør igangsettes et langsiktig verdiskapingsprogram som er spesielt rettet mot verdensarvområdene. Programmet bør stimulere til verdiskaping gjennom aktørsamhandling.

- *Vi vil anbefale at det etableres et eget langsiktig verdiskapingsprogram spesielt rettet mot verdensarvområdene.*

Konklusjon

I dokumentet Ny, helhetlig verdensarvpolitikk, er det gjort et banebrytende arbeid for verdensarven i Norge. Et arbeid som i sin gjennomføring kan få internasjonal overføringsverdi.

Dokumentet tar opp sammensetningen av krav og kompleksitet, og har svært viktige forslag til tiltak og organisering både på tvers av sektorene og mellom nivåene. Dette vil heve nivået på forvaltningen av verdensarven og direkte lette arbeidet på verdensarvstedene.

Det er meget bra at dokumentet ser riktigheten av å finne lokale løsninger basert på stedenes kompleksitet, og det er gledelig at den statlige politikken legger opp til å bygge videre på den eksisterende kompetansen i lokale institusjoner.

Den nye politikken fremmer forslag om noen svært viktige tiltak på det stedlige nivået, men har etter vår mening ikke nok fokus på en helhetlig politikk i selve verdensarvområdene.

Vi vil særlig framheve tre forhold som vi mener bør prioriteres:

1) Omfattende programmer for **kunnskapsproduksjon på verdensarvstedene gjennom langsiktige finansieringsløsninger**, og som gir mulighet til å vinne og akkumulere ny erfaring og med integrering av kunnskap i hele verdikjeden.

2) En enda sterkere vektlegging på **dyp og bred lokal medvirkning**, i å fremme lokal respekt og forståelse, i iverksetting av insitament til lokal samhandling, i lokalt samarbeid om verdiskaping, der alle tiltak fremmes med basis i en analyse av de ulike interessentgrupperingene.

3) At den statlige politikken for verdensarvområdene er **sammensatt slik at kunnskap, forvaltning, formidling og verdiskaping blir sider av samme sak**, og på en slik måte at kunnskapsproduksjonen danner grunnlaget.